

тавило около треста акра земя. Вместо да се възползват от тази възможност и да се установят, нехранимайковците предпочитали да продължат да се скитат, за да крадат добитъка на фермерите или да нападнат влака, минаващ веднъж седмично, като го спират със стария трик да завържат някое момиче на релсите, което дори не било момиче, а чувал с брашно, облечен с женски дрехи.

Освен това атакували и племената пима, пагайос и марикона, които си живеели мирно, затворени в съответните им резервати, за да им крадат провизиите, доставени им от Агенцията по националните въпроси, да отвличат жените им в детеродна възраст или да откъкват грънците им, които после продавали на черния пазар на занаятчийски артикули.

87

Преди да напусне Бостън, Бенджамин Блум поръчал да му изработят метална кука, специално проектирана, за да може да стреля с пушката си Ремингтън, калибър 58. Току-що пристигнал в Тусон, заедно с книгите си за древна история, започнал разплатата. Апачите не се уплашили и отговорили на стрелбата със стрелба, преди да се разпръснат, правейки невъзможно залавянето си.

Капитан Блум мобилизирал стотина мъже, за да се добере до шайка, разположила се по склоновете край пещерата Моголон¹ и отдала се глупашки на безпаметно пиянство. Когато се опи-

¹ Хората от културата моголон са изградили Скалните жилища Джила в Ню Мексико. – *Б. пр.*

тали да се изплъзнат, войниците открили огън по всичко, което се движело, гръмвайки глави и пронизвайки тела.

Не че тия разбойници си взели поука. Убивали войници при всеки предоставил им се случай. Войниците екзекутирали четиридесет и петима апачи, без да простят на старци, жени и деца. Апачите опожарили ранчото на господин Уолъс, него заклали, а жена му и трите му дъщери насилили.

Капитан Блум се върнал да довърши задачата, този път начело на двеста души, решени да дадат заслуженото на тия изверги. В продължение на седмици преровили всеки акър на прерията, без да се натъкнат на нито един от апачите. Най-вероятно бандитите си били намерили скривалище отвъд границата. С присъщата си леност, мексиканските власти ги били пуснали да преминат.

88

За спечелването на война не било достатъчно само използването на груба сила. Нужно било да проникнеш сред врага, за да предугадиш неговите действия и да осуетиш изричките му. Бенджамин Блум знаел това. С цел да проследи апачите, трябвало да влезе в кожата им и да бъде повече апач от самите тях.

Сменяйки стратегията си, се опитал да събере възможно най-много данни относно апачите чирикауа. Сблъскал се с няколко изненади. Разбрал, че воините, преди да се хвърлят в битка,

дъвчели листа от синьо алое и това им позволявало да понасят с часове глада, жаждата или умората. По време на битките на жените им било забранено да докосват сурово месо.

Апачите от племето мескалеро пък изпитвали ужас от болести. Смятали, че неразположенията се предизвикват от магия на нечисто животно, като бухал. Заразеният от тифус или едра шарка бил изоставян на съдбата си. Когато член на племето умираше, името му се изтривало от езика им и никога повече не бивало да се произнася.

На апачите хикариас им било забранено да изразяват някои емоции. Можели да се смеят, да се съдят, да се радват, да се натъжават, да се страхуват или да се отвърщават от нещо, но в никакъв случай да не плачат. Плачът бил емоция табу. Детето, което падало и се удряло, жената, изоставена от съпруга си, старецът, който не можел да стане, защото го болели всички кости, всички те трябвало да сдържат поривите си за плач до зимното слънцестоене, когато тържествено се чествала Церемонията на плача поради несъвършенствата на живота.

89

Като канка мазнина във вода, любознателността му се разпростряла и до други племена от Дивия запад. С огромна изненада установил, че в езика, религията, изкуството, кухнята, икономиката и начина на управление на туземците можело да се забележат характерни черти на на-

ни, разпространявани от уста на уста, от човек на човек като простуда.

В търсене на доброволци за експедициите Бенджамин Блум се свързал с някои такива гружества, но скоро се разочаровал. Нито един от тези господинчовци, които щели да се разболеят в първата мразовита нощ навън, да слънчасат при първия преход на слънце в пустинята, да си изповръщат червата от говеждата карантия, да съсият най-хубавите си ръкавици от бобър от гългата езда, не бил готов да изостави удобствата на градския живот, за да преживее несгоди сред някое примитивно племе.

Тези негодни за нищо женчовци не искали да похарчат и цент за наблюдаване на нещо, което можели да прочетат наготово. Освен това да се пътува, било подозрително. Пътували онези, които бягали от кредиторите си или за да забравят нещастна любов. Пътуването било твърде тъжно удоволствие. По дяволите тези домошарчета!

98

Бенджамин Блум не се спрял пред нищо, за да набере участници в експедицията.

Продуктувал на О'Хара писма, в които настоявал естествоизпитатели да заменят изследването на рибите в река Снейк с проучване на родствените връзки между хъските; призовавал военни, били се срещу сиуксите, да оставят оръжията, за да служат на науката, възприемайки примитивните племена не като врагове,

а като обект на проучване от голяма важност. Не се поколебал да наеме мисионери, способни да пожертват в името на религията онова, което нито един учен не бил готов да понесе в името на науката. Предоставил тази възможност дори на някои гръзки дами с жажда за приключения. С надеждните етнолози, които успял да наеме, вече можел да организира посещения при племената в Дивия запад, разпределени на случаен принцип.

99

Преди да ги изпрати на фронта, Бенджамин Блум изнесъл на войската си от етнолози кратък курс как да опознаят за няколко седмици с научна прецизност едно примитивно общество, като ги научил на техники за наблюдение, на елементарни познания на племенните езици, на различни хитрости за придобиване на вещи от бита, корони от пера или скалпове, как да опънат полева палатка или да реагират при ухапване от змия.

Заръчал им да внимават много, когато подбират информатори. Най-добре било да вербуват повече благоразположени туземци, които не се познават помежду си, за да им задават въпроси поотделно, а в случай на противоречие лесно да установят фалшивите отговори.

Етноложките били съветвани да работят предимно с информатори от своя пол, като се стремят да събудят у тях доверие и съпричастност, за да получат данни, които поради свян или опасения биха останали премълчани пред колегите им мъже.

100

Когато всички били готови, Джошуа О'Хара купил билети и резервирал частно купе в спалния вагон.

Пътувайки из Дивия запад, етнолозите напредвали в пространството и отстъпвали във времето. Благодарение на прогреса в техниката и инвестирането в железниците Балтимор – Охайо и Чикаго – Санта Фе – Сан Диего било възможно само за няколко дни да се измине пътят, който човечеството извървяло в продължение на хилядолетия, но в обратната посока, слизайки по стъпалата, водещи от науката към магията, от моногамното семейство към безразборното съвкупяване, от частната собственост към общата земя, от демокрацията към матриархата, от монотеизма към анимизма, от редингота към препаската, от неврастенията в града към безметежността на племенната идилия, от живачно замърсените реки към кристалночистите потоци, почитани като божества, а не като алгоритми за построяване на мостове.

101

След като представели препоръчителното писмо, съставено от главния секретар на Агенцията за националните въпроси, етнолозите разпъвали палатки в покрайнините на резерватите, за да не пречат на местните и да не будят страхове у тях, тъй като те обикновено бяха плашливи като катерици.

Без да губят време, изпращали поздравления до племенните власти с цел да спечелят доверието им, което не им било гарантирано в аванс. Старейшините винаги гледали с подозрение на белите, още повече ако били етнологзи. За да победят тези предубеждения, етнологзите им предлагали кутии цигари и бутилки с ирландско уиски. Ако вождът не се поддавал на ухажванията, се опитвали да се сприятелят със съпругата му, като ѝ предлагали гривни, пръстени или шапки, купени на разпродажба в магазинче на Форт Уест Авеню.

Веднъж получили благословия, етнологзите се потапяли в примитивния живот. Сливайки се със заобикалящата ги среда, наблюдавали всичко, случващо се пред погледа им, отърсени от каквото и да било предубеждение, вяра или предпочитание, като запечатвали в ретината си поведенията, на които били свидетели, без да се впечатляват, изненадват или погнусяват, без да дават приоритет на нито един аспект и без да пренебрегват и най-дребната подробност.

Изпълнявайки инструкциите на Бенджамин Блум, следвали мъжете, тръгнали на лов. Слухтели край жените, докато те украсявали грънците с геометрични мотиви и с багрила, получени от *Genipa*¹. Израели с децата и с позрастващите, за да узнаят онова, което били пропуснали от възрастните. Как наричат сестрата на майка си? А брата на баща си? А бащата на големия брат на жената на чичото на майката? Цикълът редовен

¹ Високи дървета с ядивни плодове. – Б. пр.

ли е, или не? На каква възраст се губи девствеността? С колко мъже? Понякога и с жени?

Етнолозите били канени на церемонии за инициации или на танци за спечелване на благоразположението на боговете на царицата. По време на пиршествата пиели внимателно, за да запазят приличие, преди да се оттеглят в палатката, избягвайки оргиите. Давали си сметка, че плътските отношения можели да провалят мисията.

VII. ПРИМИТИВНИТЕ ОБЩЕСТВА

102

След приключването на задачата по наблюдение, анкетиране и събиране на данни етнолозите се връщали във Вашингтон, окръг Колумбия, предавайки съкровищата в хранилището, а записките си – на Джошуа О’Хара, за да ги препише на чисто. Напечатани на машина, материалите се архивирали, в зависимост от масата и обема си, в червени картонени папки или в кашони, с надлежно отбелязани референции, в очакване да бъдат публикувани в *Аналите на Музея на примитивния живот*.

С тези купища информация шкафовете и рафтовете се препълнили. Когато вече нямало никакво място, документите започнали да се трупат по пода, образувайки камари и планини, две трети от които непрекъснато се срутвали. Дошъл момент, в който придвижването се оказало невъзможно. За да отиде от писалището си до вратата, която го свързвала с кабинета на Бенджамин Блум, Джошуа О’Хара трябвало да напредва със скокове, като прави огромни усилия да не настъпи някой кашон или да не се пързулне на някой лист. Хартията можела да е хлъзгава като бананова кора.

Вечер, на пълнолуние, с надеждата да събудят сексуалните му щения, най-младите му давали корени – мощни афродизиаци, които старикът опитвал да сдъвче с беззъбите си венци. След угощението девиците се намърдвали голи в постелята му, предлагайки му прелестите си. Дъртакът обаче невъзмутимо заспивал до тях.

Не било за учудване, че след като се освободили от старческото потисничество, немалко от момите се отдали на лесбийски страсти и така открили цял континент, който нямало никога да напуснат. Други, чужди на тези наклонности, възстановили връзките с бандата прогонени мъжкарци, установили се само на няколко мили, като изпратили комитет за помирение. Уви, твърде късно! Докато патриархът се спаружвал все повече, наранени в самолюбието си от държането на момите, които не показали и най-малък жест на солидарност при изгонването им, членовете на мъжката банда се били отдали на какви ли не сексуални акробатики помежду си. Тези нрави, заключаваше господин Барнет, изглеждали необратими.

105

– Всъщност – казал Бенджамин Блум, докато се борел да отреже парче от пуешкото бутче с куката, специално пригодена да държи нож – и най-дълбоко вкорененият обичай може да се промени.

– Да, разбира се – отвърнал Джошуа О’Хара, като забол вилицата в свинското ребро, гарнира-

но с малинов сос. И за да даде своя принос в разговора, добавил: – Къде е пиперът?

Обичаите, изпълнявани от аркадийците и енеите (или пък ипеите?) според трудовете на Херодот и Диодор Сицилийски, показвали етапа, през който преминавали човешките общества непосредствено след кончината на патриарха, когато мъже и жени се събирали и съвкупявали без никакви ограничения.

В тази фаза на първичен афродизъм всяка жена принадлежала на всички мъже и всеки мъж – на всички жени. А в зависимост от моментните вкусове или прищевки и всеки мъж принадлежал на всички мъже и всяка жена – на всички жени. По този начин, когато се раждало дете, не се знаело дали е син, брат, внук, трите наведнъж или ни едно от тях. Нещата тръгнали още по-зле – започнали да се раждат деца с люспи, като че Майката природа взела да се чуди и вместо да създава здрави и читави човешки същества, заизваждала от склада създания от други геоложки епохи.

За да сложат край на тая бъркотия, заплашваща оцеляването на вида, жените наложили на мъжете извънредно стриктна регламентация на сексуалните отношения. От този момент била абсолютно забранена плътската вакханалия между бащи и синове, братя и сестри (но не и между първи братовчеди, които можели да се възползват, без да са виновни, от тази законодателна празнота).

Когато се раждало дете, било съвършено ясно коя е родителката, защото раждането е и винаги ще бъде безспорно материално събитие, докато кой е бащата, никога не било съвсем си-

гурно, на практика би могъл да е всеки, затова и отрочетата вземали името на майката. Лявото се наложило над дясното, земята – над небето, Луната – над Слънцето, емоцията – над разума, червеното – над синьото.

106

От тези извечни обичаи останали следи в езика куатау, който говорили четиридесет и седем туземци в резервата Морган Клиф. Те никога не казвали *чичо*, *дядо* и *татко*. Бащата, бащата на бащата и братята на бащата се наричали просто *t'okut*, общо понятие, което се използвало и за койота, който нападал добитъка, и за дивия пъпеш, превземащ пасищата и неядивен, както и за вълката.

За сметка на това съществували повече от петнадесет понятия за обозначаване на родствените връзки по майчина линия. Вместо просто да кажат „майка“, куатауците наричали:

ka'tsill – майка, която ражда дъщеря;

ka'stoll – майка, която ражда син;

ka'tusbel – майка, която гледа децата генем;

ka'wenak – майка за през нощта (дума, която означавала също древна тайна или древна укривателка);

ka'takan – майка на квадрат (майка, която е майка на майка);

ka'uchkan – майка, която вече не може да бъде майка.

Матилда Деууди, която живяла двадесет и

сяли гарове, за да не се намесва в хода на света, в противен случай трябвало винаги да се готвят за най-лошото.

Секууониконите чествали лятното слънцестоене с празник, на който горещо измолвали от Кова да не вали дъжд (вероятно често бъркал дозата и предизвиквал наводнения) или да не избуява прекалено царевицата (бил способен да прави джунглата непроходима и гъмжаща от змии) и най-вече да не кара мъжете да раждат (веднъж мъж родил през задника си зародиш, покрит с кожа като кактус).

115

Не по-малко любопитни били вярванията на племето Юкомотона, населяващо окръг Марикона и съгласило се да приеме генерал Рейнолдс.

Поради ветровете, брулеци с непоносимо свистене този край, Юкомотона се кланяли на Уасай, глух като тосканец бог (макар някои от информаторите да твърдели, че не бил глух, а само се правел на такъв, когато му отървало). За да достигнат молитвите безпрепятствено до Уасай, Юкомотона трябвало да се молят с викове, придружени от какви ли не жестове съгласно езика на знаците на боговете. Въпреки предпазните мерки недочуваният бог често разбирал погрешно молбите или въобще не ги разбирал (или пък чувал само онова, което искал).

Преди време, доверил един информатор на генерал Рейнолдс, поройни дъждове покачили нивото на река Джила. За няколко седмици Юкомотона отпразнували стотици молитви до Уасай да спре

дъжда и да източи водата от нивите им, като обещали да направят жертвоприношение от петнадесет кокошки. Пожертвали петнадесетте кокошки, но дъждът продължил. Пожертвали още петнадесет, но нищо не се променило. После – още петнадесет, а дъждът направо се ожесточил. Наложило се да се намеси шаманът, който отговарял за връзките между света горе и света долу и който им обяснил, че Уасай бил чул петдесет, а не петнадесет. Юконотона се разделили и с последните пет кокошки, които им били останали.

Шаманът бил прав. Един час по-късно дъждът спрял и за голяма радост на всички, се появила дъга.

116

Управлявани от мъжете, човешките общества достигнали немислими върхове на съвършенство благодарение на изобретяването на часовника, уред, позволил времето да бъде разделено с точност на часове, минути и секунди в зависимост от наличните модели.

Дотогава човешкият вид бил ръководен от плаващо време. Тъй като аритметиката била слабо развита, календарите имали по-малко на брой месеци. Изкуството да се брои, стигало до десет. Онези, които искали да се впуснат в приключения отвъд това число, затъвали в безкрайността.

От тази далечна епоха останали свидетелства в обичаите на хаткун-чин от резервата в Окотийо Вали, посетени от Тим Барнет, чието любопитство било привлечено от календара им, разделен на девет месеца, наречени съответно:

nawti-um – дните ставам по-дълги;
wisimoo'ohdamum – идват бури и огнени
 змии манувам в небето;
chitseebium – цъфтенето на окотийо¹;
mowiash'dakum – птиците се завръщат и си
 строят гнезда;
wasikioum – съвкуплението на розатите
 животни;
awikut'seum – птиците отлитат, а с тях –
 и музиката и радостта;
kioukum – вятърът започва да стене;
tsebee'tchium – вихри от прах;
hodesivotum – безкрайна нощ.

Тъй като за хаткун-чин времето било раз-
 теглива субстанция, някои от месеците можело
 да са по-дълги или по-къси от останалите и дори
 да започват по-рано или по-късно, в зависимост,
 между другото, и от поведението на окотийо,
 птиците или огнените змии.

117

Първият обелиск, хвърлил сянката на
 Слънцето върху квадранта, сложил край на всич-
 ки тези нередности. Издигнат в невралгичния
 център на града държава, там, където се пре-
 сичали основните пътища, той чествал не само
 славата на владетеля, пълномощника на Небето
 на Земята, волята, на която се подчинявали ос-
 таналите воли, но и времето, което щяло да про-
 тича по същия начин, със стриктна точност за

¹ Растение с пурпурни цветове, подобно на кактуса. – *Б. пр.*

всички, освен когато се заоблачало и стрелките на часовника не се виждали.

За да се преодолее този досаден технически недостатък, била измислена клепсидрата¹, инструмент, който измервал времето посредством течност, изтичаща независимо от метеорологичните условия. На всяко изтекло количество вода отговаряла определена единица време. Вече нямало ограничения или изключения. Една секунда била една секунда; една минута – шестдесет секунди, всички равни помежду си; един час – шестдесет минути, отрязани с една и съща ножица. Дните и месеците следвали един след друг в същия ред, докато годината свършела и започнела другата.

Огромна пропаст зейнала между обществата с часовник и онези без часовник. Докато при първите времето застивало като водите на езеро, а после се завихряло във въртноп, повтаряйки едно и също въртене, без да напредва, във вторите то се разливало като мощна река, в права и необратима посока, приканвайки хората да вървят напред, оставяйки се на течението на историята.

118

Без да спират да разговарят, Бенджамин Блум и Джошуа О'Хара се изкачвали по Ню Хемпшър Авеню до кръчма с дървена, боядисана в червено фасада. В „Октоподът“ било пълно. Веро-

¹ Воден часовник, механизъм за измерване на времето чрез регулиране на потока течност, обикновено вода. – *Б. пр.*

съвестен пазач, който да следи никої да не пипа нищо, всякаква частица от света можело да бъде експонирана във витрина или окачена на стена с червен тапет.

128

Музеят е лакома змия с уста, но без анус, способна да погълне и запази в стъкления си стомах минерали, увехнали растения, мъртви животни, скелети, стари монети, изкуство.

129

В Северна Америка вече имало музеи за всеки вкус.

В Анкърдж – Музей на съомгата.

В Линкълн – Музей на пионерите.

В Сан Антонио – Музей на бодливата тел.

В Саратога – Музей на Битката при Саратога.

В Хелена – Музей на прилагателните.

В Палм Бийч – Музей на непотребното.

В Савана – Музей на отрицанието.

В Камарильо – Музей на нещата, по-студени от зърното на вещица.

В Уичита – Музей на смъртта.

В Силвър Сити – Музей на септицемията¹.

В Огдън – Музей на многообразните перверзии.

Във Фолмът – Музей на злото.

¹ Обща знойна инфекция без метастази. – Б. пр.

В Лафайет – Музей на смеха.
В Александрия – Музей на механизмите,
които пеят, пишат и рисуват.
В Маунт Лебанон – Музей на стомаха.
В Ню Брънзуик – Музей на майчинството.
В Анаполис – Музей на плюшените мечета.
В Итака – Музей на Господ.
В Лас Крусес – Музей на вица.
Във Фармингтън – Музей на телепатията.
В Сиукс Сити – Музей на предметите, кои-
то никога не се повтарят.
Във Ватерло – Музей на изгубените на ули-
цата предмети.
В Сиатъл – Музей на творби на изкуство-
то, които не са били предназначени да бъдат из-
лагани в музей.

130

Благодарение на напредъка на науката, в То-
ледо, Охайо, бил открит Музей на шума. Когато
посетителите влизали в някоя от залите, бояди-
сани в бяло и съвършено звукоизолирани, служите-
лят пускал грамофона, задрямал в ъгъла. От фу-
нията започвали да излизат отзвучите на света.

Посетителите вървели, сядали на пейките
или се просвали по гръб на килима, за да уловят
от различни позиции жужене, детонации и кън-
тежи, наслаждавайки се на красотата на гръмо-
тевицата или на клаксона.

Живеем, потънали в свят, който пред-
ставява чисто и просто съвкупност от шу-
мове. Известно е, че привлекателността на

звучите зависи най-вече от ъгъла, под който звуковите вълни навлизат в ушната мида и се отразяват в остеоцитите¹ и тъпанчевата мембрана, преди да бъдат пренесени от нервите до мозъка. Не е същото да слушаш бръмченето на мотор или тътена на Ниагарския водопад в лице, в профил, неподвижно легнал на пода или от шест стъпки височина.

Предвиждало се скоро откриването на зала с подводни звуци, уловени от хидрофони, в която посетителите да се наслаждават, в зависимост от дните и часовете, на шума в морските плитчини, на беззвучната песен на китовете, на щракането на щипките на рака или на хипотетичното кихане на простудила се русалка, изложила се на струя студена вода.

131

Ричмънд придобил имение, собственост някога на Едгар Алън По. След като го спасил от разруха и реставрирал мебелировката и вещите, оставени да мухлясват в плевнята, го превърнал в музей на Едгар Алън По. Госпожа Дъглас, последната икономка на дома, посрещала посетителите и ги развеждала из помещенията на партера и първия етаж, следейки с крайчеца на окомото си някой да не задигне нещо.

– Ето тук – разказвала тя – обичаше да закусва. – Тук – да обядва или да вечеря. В тази

¹ Зряла клетка на костната тъкан, разположен в кухня между костните пластинки. – *Б. пр.*

стая спеше. А това е портретът на Вирджиния Клем в деня на сватбата им, когато е на тринадесет години. Тук е спалнята им.

Публиката се възхищавала на шапката и най-вече на бастуна му, чиято ръкохватка представлявала базилиск.

– В това кресло обичаше да си пийва – прогължавала тя. – В онова отсреща пък – да взема дневната си гоза лаудан. А това беше стаята за вдъхновение. На лавиците са подредени пълните му съчинения. Ето рядко издание на *Тамерлан*, първата му книга. Тук виждате портрет с мъртвешки тен на Родерик Ушер¹. На тази маса, с това мастило и писалка написа *Анабел Ли*, която всъщност се наричаше Антъни Мур.

132

Времето неизбежно превръщало света в руини. Нищо не оцелявало непокътнато. От миналото оставали само прах и пепел. Спомените били останки, колкото по-точни, толкова по-неверни.

133

В Елизабеттаун, Кентъки, Музеят на визионерското изкуство изложил творбите на Поли Ани О'Конъл, прислужницата на семейство Акерсън, която един ден, погълната от шивашките си занимания, била посетена от ангел. Той я хванал за ръката и я пренесъл на планетата Марс, откъдето тя наблюдавала

¹ Измислен герой на Едгар Алън По. – Б. пр.

отдалеч, в безопасност, разиграващите се сцени на Страшния съд.

След като се завърнала на нашата планета, следвайки дадените ѝ от отвъдлунния свят инструкции, Поли Ани О'Конъл се захванала да бродира безспир по кърпички, чаршафи, фусты, ризи, панталони и долно белъо, които Акерсън ѝ давали да закърпи, онова, което била видяла по Божията милост. Трябвало да покаже на хората какво ги очаквало в едно близко и неотменимо бъдеще. Времето приближавало своя край.

Впечатлени от поведението на прислужницата си, вместо да я порицаят или уволнят, Акерсън я оставили да бродира, със съзнанието, че присъстват на чудо. Вече не тя боравела с иглата и конеца, а Ръката на Бродирача на Света, който направлявал с конците си и езика на проците. Как да се обясни иначе, че прислужничка без никакво образование, която едва умеела един подгъв да направи, изведнъж придобила умението да изработи такива сложни бодове?

След смъртта на Поли Ани О'Конъл Акерсън решили да открият в пристройката музей и да изложат тези текстилни чудеса, между които се откроявали *Три херувима, които, свирейки на тропнет, възвестяват разрушаването на храма на Елизабеттаун* (кухненска престилка), *Небесният трон, пазен от трима крилати хермафродити* (носна кърпичка), *Пребиването с камъни на Дева Мария от Марс* (ленена риза), *Дъщерите на господин Луцифер* (фуста), *Портрет на подрастващия Антихрист* (калъфка за възглавница), *Последният ден на човечеството* (дълги памучни гащи).

се получавало впечатление за две абсолютно различни платна, нарисувани от двамина художници, които се мразели и в червата.

136

Със средствата, завещани от Антъни Мендес, най-вероятно с незаконен произход от пограничен трафик, в Сан Диего бил учреден МуМ, Музеят на музеите. След като получил правата за възпроизвеждане и експлоатация, МуМ построил комплекс от музеи макети на 25-те най-посещавани музея в света, според класификацията на културния подлистник на *The Scribner's Monthly*.

Като в къщичка за кукли, тези музеи със сглобяеми покриви и стени показвали чудесата на историята и на изкуството, на науката и на техниката, намиращи се из целия свят.

Онези, които искали да разгледат някой детайл от миниатюрните съкровища, могли да наемат от гардеробната, срещу документ за самоличност, лупи, с които да видят в оригиналните им размери творби, скулптури, машини, бойни брадви и игуанодони, умалени до размери между морско конче и пощенска марка.

На изхода имало магазинче, в което можело да се купят репродукции на стоте най-известни експоната – за онези, които искали да отнесат, без никаква трудност, трошички от музея у дома си.

Фондация „Селения Шерингам“ от Синсинати възложила на екип от Колумбийския университет да направи проучване на книгата за оплаквания и да изработи въз основа на тези жалби идея за музей, в който посетителят да бъде цар. Фондацията искала да постигне извънредно амбициозна цел, макар и не невъзможна: музей без оплаквания и десетократно по-посещаван.

Извършените проучвания показали, че посетителите се оплакват от надписите, които ги обсаждали, още непрекрачили прага, със забрани да не пушат, ядат, пият, да не пипат или фотографират експонатите; от служителите в залите, които ги следели с подозрение, карайки ги да се чувстват като престъпници на подсъдима скамейка или болни в психиатрична клиника; от излагането на препарирани животни във витрини, все едно са стока или проститутки; от галериите с безкрайни редици от маски или фетиши, придружени от надписи като надгробни камъни с имена и дати; от трудносмилаемото струпване на произведения на изкуството, което в крайна сметка водело до угнетяване и стресиране, а и до варикозни болки.

Тъжна била съдбата на картина, обречена да съжителства с толкова много и толкова различни платна в залата за флорентинско изкуство!

Проучванията показали, от друга страна, ограниченията на статистиката, напъхала всички посетители, независимо от тяхната идиосинкразия, в клетката на едно число. Нощем всички котки са черни. Не са едно и също нещо посетителят тип мравка, посетителят тип плъх, посетителят тип паун и посетителят тип кокошка.

Посетителят тип мравка обхожда музея, следвайки права линия, като съзерцава от различни гледни точки, и то в продължение на безкрайни минути, всяко разпятие, фосил или гърне, за огромно разгразнение на идващите след него. За да оползотвори максимално цената на билета, той се опитва да запомни в най-малките подробности всеки експонат, та да може да му се наслади по-късно у дома, в някоя зимна вечер до огъня, обхванат от пристъп на отегчение.

Посетителят тип плъх, напротив – посещава на всяка зала едва няколко мига. Още не влязъл, и вече бърза да излезе. Придвижва се припряно, на зигзаг, без да спазва определения ред, дусейки всичко, което привлече любопитството му, гризвайки по нещо оттук-оттам, загърбвайки без свян препоръчваните от екскурзоводите творби.

Посетителят тип паун отива в музея не за да се възхищава, а да му се възхищават. Препарва повече време пред огледалото, отколкото в музея, където се разхожда, като поклащал ханси или бюст и се прави, че гледа с голям интерес всяка възстановка, препарирана птица или инди-